

Beskrivelse og vurdering av tiltaket:

De utrolige årene (DUÅ) - Foreldretreningsprogram

Ungsinnforfatter: Monica Martinussen

Vurdert i Ungsinnpanelet: 22.09.2008

Ungsinnforfatteren er ansvarlig for beskrivelsen av tiltaket. Beskrivelsen er basert på informasjon fra RBUP Nord, spørreskjema utfyllt av Willy-Tore Mørch ved RBUP Nord og gjennomgang av annen tilgjengelig litteratur. Ungsinnpanelet er ansvarlig for vurdering og klassifisering.

Innledning

De utrolige årene BASIC foreldregrupper er et forelderprogram som skal styrke foreldrenes kompetanse i å forebygge og behandle atferdsproblemer for barn i alderen 3-12 år. Formålet med intervensjonen er lavere frekvens og intensitet av atferdsproblemer hos barnet, samt styrking av barnets sosiale kompetanse og følelsesmessige reaksjoner. Programmet er opprinnelig utviklet i USA, men er oversatt og tilpasset norske forhold. I Norge er programmet beskrevet blant annet hos Fossum og Mørch (2005a, 2005b).

I opprinnelsesmiljøet inngår DUÅ BASIC foreldregrupper som et av flere foreldretreningsprogram i en programpakke som i alt består av følgende:

1. BASIC BABY/SMÅBARN foreldregrupper: 0-3 år – foreldreprogram som skal sensitivisere foreldrene for barnets signaler og måter å kommunisere på, samt gi dem effektive strategier for å fremme barnets utvikling og trygghet.
2. BASIC FØR-SKOLEALDER foreldregrupper. 3-6 år som styrker foreldrenes kompetanse i foreldrerollen i å forebygge og behandle atferdsproblemer.
3. BASIC foreldregrupper: forelderprogram som skal styrke foreldrenes kompetanse i å forebygge og behandle atferdsproblemer: 3-8 år.
4. BASIC SKOLEALDER foreldregrupper: 6-12 år styrker foreldrenes kompetanse i å forebygge og behandle atferdsproblemer.
5. ADVANCE foreldregrupper: styrker foreldrenes ferdigheter i kommunikasjon og problemløsning.

I Norge består DUÅ også av et barneprogram (Dinosaurusskolen i smågrupper), et skole-/barnehageprogram for lærere, et elevprogram (Dinosaurusskolen i klasserommet/barnehagen) samt et universalforebyggende program under evaluering. Disse vil ikke bli omtalt eller vurdert her.

Eier av tiltaket i utlandet

The Incredible Years
1411 8th Avenue West
WA 98119 Seattle, USA
www.incredibleyears.com

Distributør/implementeringsansvarlig for tiltaket i Norge

De utrolige årene.
Regionsenter for barn og unges psykiske helse (RBUP Nord).
Universitetet i Tromsø
9037 Tromsø.
Tlf: 77 64 58 72
E-post: kontakt@deutroligearene.no.
www.deutroligearene.no

Beskrivelse av tiltaket

Intervensjonen retter seg mot barn i alderen 3-12 år som har alvorlige atferdsforstyrrelser eller er i risikozonen for å utvikle adferdsforstyrrelser. Formålet med intervensjonen er lavere frekvens og intensitet av atferdsproblemer hos barnet, samt styrking av barnets sosiale kompetanse og følelsesmessige reaksjoner. DUÅ tar sikte på å forebygge kriminalitet og rus hos barn og unge. Arbeidsformen er å hjelpe foreldre og andre voksenpersoner til å forebygge og behandle atferdsproblemer hos små barn.

Programmet tar sikte på å redusere følgende risikofaktorer:

- a) straffende oppdragelsesstrategier
- b) inkonsekvens i bruk av oppdragelsesstrategier (f.eks. overkontrollerende eller la-det-skure holdning)
- c) manglende monitorering av barnet (å vite hvor barnet er til enhver tid)
- d) dårlig rollemodellering fra de voksne
- e) konfliktnivået mellom foreldrene
- f) avvisning av barnet
- g) sosial utstøtning

Programmet tar sikte på å fremme følgende resiliensfaktorer (beskyttende faktorer):

- a) Hos barnet: Sosiale ferdigheter som dele, hjelpe, ta tur, gi komplementer, bedre samarbeidsevnen, øke selvrespekt og bedre problemløsningsevnen.
- b) Hos foreldre: Styrke verdigheten som foreldre, styrke positive oppdragelsesstrategier. Øke bevissthetsnivået og kunnskapene om hva man kan forvente av barn på forskjellige alder, og tilsvarende øke forståelsen for samspillet viktighet og hvordan de selv som foreldre er den viktigste formende kraften i barnets liv.

Metoder som anvendes

BASIC programmet starter med positiv relasjonsbygging mellom foreldre og barn ved å bruke lek som øvelsesarena. Det ligger innebygget i lekens natur at barnet skal kunne fantasere, ta initiativ og styre leken. Når foreldrene deltar på barnets arena og på barnets premisser, gis de mulighet til å komme i positivt samspill med barnet og gjennom dette starte en snuoperasjon fra konflikt til gjensidig positivt tillitsforhold. Leken blir dermed en sosial samspillsaktivitet der foreldrene skal rose barnet, oppmuntre det og motivere til utvikling av sosiale ferdigheter. Temaene som etterfølger lek, er ros, belønningssystemer, effektiv grensesetting, hvordan håndtere negativ atferd, og problemløsning og styrking av empati og sosiale ferdigheter. Logikken bak progresjonen i BASIC-programmet er å bringe foreldrene i posisjon, både følelsesmessig og relasjonsmessig til å kunne møte alvorlige atferdsproblemer med sikkerhet og autoritet og på en slik måte at reaksjonsmønsteret blir forutsigbart og konfliktfritt.

Programmet er videobasert og inneholder et stort antall korte videovignetter som viser samspill mellom foreldre og barn innen de temaer som DUÅ inneholder (lek, belønning, grensesetting, osv.). Videovignettene danner utgangspunkt for en diskusjon mellom foreldrene som leder fram til prinsipper om samspill innen temaene. Prinsippene rollespilles i foreldregruppen og gis som hjemmeoppgaver i uken mellom foreldregruppene. Hjemmeoppgavene evalueres i begynnelsen av hvert gruppemøte. Foreldregruppene ledes av to trenede gruppeledere. Foreldrene skal lese foreldreveilederen som foreligger på norsk både i bokform (Webster-Stratton, 2007) og som lydbok.

Det teoretiske grunnlaget for tiltaket

Det teoretiske grunnlaget for metodene er basert på anvendt atferdsanalyse, utviklingspsykologi, sosial læringsteori, nettverksteori, og kunnskap om gruppeprosesser. Gerald Pattersons (1982) grunnleggende forskning om "the corecive process" (den tvangspregede konflikteskaleringen mellom foreldre og barn) danner basis for valg av progresjonen med bl.a. relasjonsbyggingen som startpunkt.

Erfaringer med tiltaket og evaluering i Norge

Den første foreldregruppen startet ved BUP-Tromsø i høsten 1999, og tilsvarende ved BUP-Trondheim et halvt år senere. DUÅ tilbys i løpet av 2008 til 75 organisasjoner i kommunale og spesialisttjenester. Alle gruppemøter evalueres av brukerne.

Effekten av Foreldretreningsprogrammet har blitt undersøkt ved et randomisert kontrollgruppe design (Larsson, Fossum, Clifford, Drugli, Handegård, & Mørch, 2008) med 127 barn i alderen 4-8 år fra både Tromsø og Trondheim. Barna var diagnostisert med adferdsforstyrrelser (enten ODD eller CD), og de ble tilfeldig fordelt på tre grupper. En av gruppene mottok bare foreldretreningsprogrammet, en gruppe mottok både foreldretreningsprogrammet og barneprogrammet og en gruppe utgjorde venteliste-kontrollgruppen. Barna i de tre gruppene ble undersøkt før og like etter deltakelse i programmet. De to gruppene som mottok behandling ble fulgt opp etter ett år. Begge

gruppene som mottok behandling gjorde det bedre enn kontrollgruppen basert på foreldrenes vurderinger. Det var ingen signifikant forskjell mellom de to gruppene som mottok ulike varianter av tiltaket. Forskjellen mellom gruppen som mottok Foreldretreningsprogrammet og kontrollgruppen var moderat til store i forhold til de to måleinstrumentene som ble brukt (Eyberg Child Behavior Inventory og enkelte skalaer på Child Behavior Checklist). Foreldrenes bruk av positive strategier hadde også økt og bruk av hard og usystematisk disiplinering var redusert for gruppen som deltok i Foreldretreningsprogrammet. I tillegg var foreldrenes stress-nivå redusert.

I tillegg til studien der effekten av Foreldretreningsprogrammet er undersøkt (Larsson et al., 2008), er det også publisert andre artikler som omhandler andre problemstillinger ved DUÅ, og som baserer seg på det samme utvalget. For eksempel en nøyere analyse av hva som karakteriserer problemene til barn som bare utviser problemer hjemme i forhold til de som også har problemer i en skole- og barnehagesituasjon (Drugli, Larsson, Clifford, & Fossum, 2007). En annen studie tok for seg kjønnsforskjeller blant disse barna, og generelt var det få forskjeller mellom jentene (n = 26) og guttene i utvalget (n = 101), mens foreldrestresset var høyere i familiene til jentene enn hos guttene (Fossum, Mørch, Handegård, & Drugli, 2007). I en artikkel ble faktorer som kan ha betydning for bedringene hos barnet undersøkt (Fossum, Mørch, Handegård, Drugli, & Larsson, 2008). Høyt nivå av foreldrestress og ADHD hos barnet var eksempelvis forbundet med dårligere effekt av intervensjonen (Fossum et al., 2008). En annen studie undersøkte om deltakelse i Foreldretreningsprogrammet hadde noen effekt på barnets adferd på skolen eller i barnehagen (Drugli & Larsson, 2006). Resultatene viste ingen signifikant reduksjon av aggressiv eller sosial adferd hos barnet i forhold til disse arenaene (Drugli & Larsson, 2007; Drugli, Larsson, & Clifford, 2007). En kvalitativ studie av lærernes erfaringer med disse barna er også gjennomført, både hvilke metoder de benyttet overfor barna og hvordan de samarbeidet med foreldrene (Drugli, Larsson, & Clifford, 2008).

En kortere versjon av foreldretreningsprogrammet har blitt utprøvd som et universalforebyggende tiltak ved RBUP-Nord (prosjektledere: Charlotte Reedtz & Willy-Tore Mørch). Til sammen har 189 familier deltatt i hhv en kontrollgruppe og i en tiltaksgruppe (seks møter). Resultatene av denne studien vil snart foreligge. Det pågår i tillegg en 5 års oppfølgingsstudie, og en longitudinell kohortstudie av skole-barnehageprogrammet. En kost-nytte analyse av programmet er under planlegging ved Folkehelseinstituttet.

I tillegg til de publiserte studiene er det gjennomført flere mindre studier i form av rapporter, spesialistoppgaver og studentarbeider som tar for seg delaspesker ved DUÅ. For eksempel hvordan gruppelederne vurderer metoden (Bakkejord & Klukstad, 2007), eller hvilken betydning foreldreaktivitet har for bedringen hos barnet (Sture, 2007), samt erfaringer med å rekruttere barn til programmet (Tjelflaat, Skatland, Hanssen & Erstad, 2002).

Brukervurdering:

Det er gjennomført flere studier av brukertilfredshet med deltakelse i Foreldretreningsprogrammet. I en studie sa 94% av mødrene og 84% av fedrene at de

anså behandlingsprogrammet som bra eller svært bra (Larsson et al, 2008). De aller fleste ville anbefale programmet for andre. I en kvalitativ studie (Lurie & Clifford, 2005) er 19 foreldre som deltok i Foreldretreningsprogrammet intervjuet om hvordan de opplevde deltakelse i programmet. Foreldrene rapporterte om store belastninger ved å ha et barn med adferdsvansker, og alle var fornøyd med å delta i programmet og møte andre foreldre i samme situasjon.

Utenlandske studier:

Det er gjennomført et titalls studier av effekten av Foreldretreningsprogrammet i USA og andre land som Danmark, England, Nederland, Tyskland, Portugal og New Zealand der programmet også er i bruk. Noen av studiene er gjennomført som uavhengige replikasjoner gjennomført av andre enn de amerikanske programeierne. I tillegg er det gjennomført en rekke studier på de andre programmene (Dinosaur-skolen og Lærerprogrammet) samt andre aspekter ved tiltakene som implementering, forebygging, og utvikling av måleinstrumenter. Artiklene er gjort tilgjengelige via hjemmesiden til "The incredible years" (http://www.incredibleyears.com/library/show_all.asp), og de er publisert over en 25-års periode. Programmet er anbefalt som et modellprogram av Center for the Study and Prevention of Violence, University of Colorado, USA, og det inngår i Blueprint serien. Programmet er også valgt ut og anbefalt av United States Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention (OJJDP) som et forbyggende program mot vold mellom ungdommer.

Spredningspolitikk og implementeringsstrategier

Spredningsstrategien er en kombinasjon av aktiv rekruttering av og søknad fra organisasjoner (se f.eks Tjelflaat, Skatland, Hanssen, & Erstad, 2002). Det tas sikte på å etablere DUÅ både i kommunale tjenester og i spesialisttjenesten. Førstelinetjenestene i det aktuelle området blir aktivt invitert når en spesialisttjeneste (BUP) har søkt om å få tilby DUÅ. Tilsvarende blir spesialisttjenestene i det aktuelle området aktivt invitert når en (eller flere) kommunale tjenester har søkt. På denne måten gis det mulighet for å tilby DUÅ både om et forebyggende tiltak og som behandlingstiltak. DUÅ tar sikte på en geografisk spredning. Det er et aktivt samarbeid mellom DUÅ og PMTO. Når et av programmene er etablert i et område blir det avklart om det er behov for begge programmer.

Implementeringen er kontraktsbasert mellom DUÅ og organisasjonens leder. Det underskrives gjensidig forpliktende kontrakt med organisasjonen som skal bruke programmet. Kontrakten inneholder spesifikasjoner av de rammebetingelser som er nødvendig for å kunne tilby DUÅ. Når en organisasjon er godkjent som DUÅ organisasjon og kontrakten er inngått arrangerer DUÅ lokal start-workshop. Første foreldregruppe skal starte umiddelbart etter work-shopen og følges opp i et system av veiledning og oppfølging. Nye gruppeledere mottar en veiledning før gruppesammensetning, tre heldagsveiledning i løpet av første gruppe, to veiledninger under andre og tredje gruppe. Deretter regelmessig og varig veiledning. DUÅ har et mentorsystem. Mentorene er strategisk plassert i forskjellige regioner i Norge. Mentorene

har ansvar for opplæring av nye gruppeledere og kvalitetssikringen av DUÅ i sin region. Opplæring av nye organisasjoner administreres fra DUÅ kontoret i Tromsø.

Kvalitetssikring av tiltaket

Grunnmuren i kvalitetssikringssystemet er sertifiseringsordningen. Gruppelederne blir sertifisert etter gjennomført veiledning og individuell vurdering. Sertifiseringen foregår etter søknad og ved videoanalyse av to gruppemøter og på bakgrunn av evalueringer av foreldre fra to grupper. Sertifiseringen foregår i DUÅ's hovedkontor i Seattle, USA etter innstilling fra norsk mentor. DUÅ har et trener og mentorsystem. Trainer er utdannet av DUÅ hovedkontor i Seattle og er kvalifisert til å trene opp nye mentorer. Mentortreningen følger en prosedyre der "mentor-in-training" co-trener med en trener gjennom fire work-shoper og avsluttes med en solo-workshop som videofilmes og vurderes av programutvikler. Mentorene har årlige mentormøter med programutvikler og nasjonale mentormøter – i Norge fire ganger i året der mentorene oppdateres med nyheter, trener på løsninger av faglige dilemmaer og diskuterer videreutvikling av implementerings- og kvalitetssikringssystemet. DUÅ gjennomfører en årlig spørreskjemaundersøkelse om status for DUÅ i organisasjonen.

Kostnadene for implementering av tiltaket

De organisasjoner som inngår i den nasjonale implementeringsplanen (godkjent DUÅ organisasjon) vil få dekket utgifter til etablering av programmet i organisasjonen. Dette inkluderer utgifter til materiell (manualer, videovignetter, work-shop og vedvarende "på stedet" veiledninger). Avgift for å bli registrert som gruppelederkandidat hos "The Incredible Years" i Seattle (\$25 pr gruppeleder) og sertifiseringsavgift (\$250 pr gruppeleder) blir også dekket av DUÅ. Organisasjonen må selv dekke lønn til gruppeledere, utgifter til barnepass, transport, forfriskninger til møtene, leker, videoutstyr, "flip-over" og videotapes til opptak av gruppemøtene, kopieringsutgifter, klistremerker til gruppearbeidene, og magneter til "kjøleskapsnotater". Organisasjonen må stille med egnede grupperom med video-opptaksmuligheter (plass til 15-20 voksne, eventuelt 6 barn) med tilstøtende oppholdsrom for pauser, toalett etc. DUÅ finansieres av Helsedirektoratet.

Ungsinpanelets vurdering av tiltaket

Foreldretreningsprogrammet BASIC er et manualisert program som retter seg mot barn i alderen 3 til 12 år som har alvorlige atferdsforstyrrelser eller som er i risiko for utvikling av alvorlige atferdsforstyrrelser. Formålet med intervensjonen er lavere frekvens og intensitet av atferdsproblemer hos barnet, samt styrking av barnets sosiale kompetanse og følelsesmessige reaksjoner. Foreldretreningsprogrammet i DUÅ er grundig beskrevet gjennom oversiktlige manualer, i bøker og andre publikasjoner. Det foreligger manualer for både opplæring av terapeuter, håndbøker for foreldrene og samt annet videomateriale som benyttes under opplæringen. Tiltaket har en gjennomarbeidet implementeringspolitikk og strategi. Det er knyttet systematiske kvalitetssikringsprosedyrer og prosedyrer for vedlikehold av kompetanse til tiltaket.

Ungsinns klassifisering

De utrolige årene – Basic foreldregrupper bygger på en allment akseptert teoretisk og forskningsmessig base, og tiltaket er evaluert i flere land i tillegg til i Norge ved RCT-studier. Programmet klassifiseres som et dokumentert virksomt tiltak på evidensnivå 4 med dokumentasjonsgrad 5 (*****).

Referanser:

- Bakkejord, T., & Klukstad, H. (2007). De utrolige årene. Fra universitetsklinikk til distrikt. Universitetet i Tromsø. 5. årsoppgave. Stadium IV – medisinerstudiet.
- Drugli, M. B., & Larsson, B. (2006). Children aged 4-8 years treated with parent training and child therapy because of conduct problems: Generalisation effects to day-care and school settings. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 15, 392-399.
- Drugli, M. B., Larsson, B., & Clifford, G. (2007). Changes in social competence in young children treated because of conduct problems as viewed by multiple informants. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 16, 370-378.
- Drugli, M. B., Clifford, G., & Larsson, B. (2008). Teachers' experience and management of young children treated because of home conduct problems: A qualitative study. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 52, 279-291.
- Drugli, M. B., Larsson, B., Clifford, G., & Fossum, S. (2007). Pervasive and non-pervasive conduct problems in a clinic sample aged 4-8 years: child, family and day-care/school factors. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 51, 547-559.
- Drugli, M. B., Clifford, G., & Larsson, B. (In press). Teacher's experience and management of young children treated because of home conduct problems. A qualitative study. *Scandinavian Journal of Educational Research*.
- Fossum, S. & Mørch, W.-T. (2005a) "De utrolige årene". Empirisk dokumentert og manualisert behandling av atferdsforstyrrelser hos små barn. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 42, 3, 195-203.
- Fossum, S. & Mørch, W.-T. (2005b). De utrolige årene: Webster-Strattons foreldre-barn- og lærerbaserte metode for behandling av små barn med atferdsforstyrrelser. I L. Scheldrup, C. Omre & Marthinsen (Red.). *Nye metoder i et moderne barnevern*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Fossum, S. Mørch, W.-T., Handegård, B. H., Drugli, M. B. (2007). Childhood disruptive behavior and family functioning in a clinically referred Norwegian sample: Are girls different from boys? *Scandinavian Journal of Psychology*, 48, 375-382.
- Fossum, S., Mørch, W.-T., Handegård, B. H., Drugli, M. B., & Larsson, B. (2008). Parent training for young Norwegian children with ODD and CD: Predictors and mediators of treatment outcome. Submitted
- Larsson, B., Fossum, S., Clifford, G., Drugli, M. B., Handegård, B. H., & Mørch, W.-T. (2008). Treatment of oppositional defiant and conduct problems in young Norwegian children: Results of a randomized controlled replication trial. *European Child & Adolescent Psychiatry*. Published online January 2008.

- Lurie, J., Clifford, G. (2005). Parenting a young child with behavior problems; Parent's experiences before, during and after Webster-Stratton Parent Training. Barnevernets utviklingscenter i Midt-Norge. ISBN 82-91927-05-7.
- Patterson, G. R. (1982). *Coercive family process* (Vol 3.). Eugene: Castalia Publishing Company.
- Sture, M. (2007). "De Utrolige Årene"- et behandlingsprogram for atferdsvansker hos små barn. Foreldres arbeidsinnsats og effekt av programmet. En pre-post undersøkelse av foreldregrupper i Hordaland. Specialistoppgave i klinisk psykologi, fordypningsområde klinisk barne-og ungdomspsykologi.
- Tjelflaat, T., Figenschow Skatland, W., Hansen, E., Erstad, I. (2002) Informasjonsarbeid i ukjent terreng. Om rekruttering av små barn med atferdsvansker til Webster-Stratton programmet. Trondheim: Barnevernets utviklingscenter i Midt-Norge. ISBN: 82-91927-04-9.
- Webster-Stratton, C. (2007). De utrolige årene. En foreldreveileder. Oslo: Gyldendal Akademisk.

RBUP Nord

Regionsenter for barn og unges psykiske helse